

ЧАСТИНА ПЕРША

—— Яків Косовський ——

МОНОГРАФІЯ СЕЛА ЧЕРНИХОВА

ПОЛОЖЕННЯ — МЕЖІ СЕЛА — ТОПОГРАФІЧНІ НАЗВИ ПЕРША ОСЕЛЯ — ЦЕРКВА — НАПАДИ ТАТАРІВ Й МАНАСТИР

На північний захід від Тернополя, у віддалі 21 км. лежить на правому березі річки Серет село Чернихів.

Даремно шукав би літом подорожній здалека за красвидом села. Чернихів потопає у зелені садів та окремих дерев. Тільки церква біліє своїми банями з-поміж старезних лип, що ростуть вже друге століття.

Гарна долина над Серетом зі закрутами ріки, сінокосами й пасовиськами та густий ліс — надають околиці села казковий вигляд. Село досить розтягнене. Тягнеться при дорозі вздовж 4 км. По верхнім боці розложилася більша частина села, по нижнім — церква і вже доволі пізніше побудовані господарства. Цілий простір села виносить 1,230 гектарів. Граничать з Черниховим села: Глядки, Воробіївка, Середенці, Висипивці, Кокудківці, Плесківці й Городище. Східня сторона села межує з рікою.

Частини села люди називають: «За річкою», «На горах» або «Бакаївка» й «Плютинці». Остання частина до війни записана була «Плютинці ад Чернихів». Дороги або вулиці села: головна дорога, що тягнеться вдовж села за річку аж до Худиків, до кладок, в Ровиська, Панська вулиця, «До ксьондза», Томцева вулиця, На Залісся, Мурованка до Янковець, Через Серет, Вивіз, Ляликова вулиця, Данькова, Янкова, Хомикова, Карачкова й Давидова.

НАЗВИ ПІЛЬ

Муравщина, Залісся, Довгі гони, Зариштоком, Ядамщина, Підгайками, Підберезина, Дуткова долина, Запоповиця, В вилах, Сабашівка, Заставки, За ланом, За цвинтарем, За фігурою, Серливиця, Горобіївська долина, Додатки, В Лісках.

НАЗВИ СІНОЖАТЕЙ І ПАСОВИСЬК

Глибока долина, Коло греблі, Громадське болото, Грабарки, За річкою, Капустяники, Замчисько, Тиранів кут, Левків кут, Попів кут, Вулиця, Пастівники, Дожатки малі й великі, Затичене, В березі, Тилишівка, Заставки.

ЧАСТИНИ ЛІСА

Коло границі, Петрикова долина, Загороди, Ліс до Залісся, Клин, Гайки, Рів-вовківні, Вуглярка, Корчики, Сад, Круглий ланок.

НАЗВИ МІСЦЬ НА РІЦІ СЕРЕТ

Злодійня, Кошара, На Марусі, Яма, Коло кладок, Назарікове коліно, На ромуші, Кузьмиха й На кутах.

НАЙНИЖЧІ МІСЦЕВОСТІ В СЕЛІ ТА ЯРІ

На озері, Безодня, Карачкова долина, Глибока долина, Круглиця, Яр в Ровиськах, Ціхоцький рів та потік, що пливе від сторони села Плесківці, званий Річкою.

Найвище місце є коло св. «Яна» і Лиса Гора.

У давній давнині долина над Серетом, де нині розмістилась нижня частина села, Серет розливав свої води на цій долині, що поросла шуварами, осокою і межувала з густим лісом. Ліс поріс по цій височині, де нині верхня частина села. Серед багнів та мочарів виринали, мов острови, три височини, які тепер підносяться вище від долини. Звуться вони: Ляликова вулиця, Город на Замчиську і вулиця Хмільовських.

З ліса, званого в тім місці «Клин», випливало джерело, і невеликий потік спливав з ліса до ріки. Тепер джерело висохло, а рів, яким плив потік, є до нині. Зветься рів «Ціхоцького» тому, що над ним мешкав колись господар з таким назвиськом.

З часом, коли появилася оселя, люди обробляли землю, викорчовуючи ліс, а дощі забирали м'який урожайний ґрунт і замулювали долину над рікою так, що можна було тут будуватися. Коли перед війною на сіножатах над рікою копано «грабарки» (рови для висушування сіножатей), викопано під верствою намули 1 м. глибоко грубезний зрізаний пень тополі із корінням. Перед війною за селом коло греблі була над рікою

глибока яма — «безодня», яку майже на очах вже по війні замулило, і тепер там пасеться худоба. При копанні криниць добувають під верствою 3-4 м. землі — очерет і осоку.

Коли постала перша оселя, годі точно визначити. Перед війною на городі на «Замчиську» лежав великий камінь на межі. Під тим каменем викопані три скляні посудини — урни (подібні до церковних лямп, тільки багато більші), що в них у поганських часах закопувано спалені тіла небіжчиків. Це дає здогад, що оселя була ще в поганських часах.

Народній переказ каже, що першу оселю заложив у лісі якийсь захожий чоловік на ім'я Бакай. Ще до нині цілий кут села під лісом називається «Бакаїв сад», або «Бакайова загорода», а мешканців, які тут живуть, «Бакайовими», не зважаючи на їх правдиві прізвища.

Цей Бакай осівся в лісі нижче «Клина» і тут заложив загороду. Після народнього переказу, сюди заходили люди із Волині та оселялися біля Бакая, і згодом постала тут у лісі перша невелика оселя. По вигляді лица та по назвиськах видно, що предки жителів Чернихова були чисті українці-слов'яни, бо, приміром, у сусідньому селі Плесківцях та Городищі зустрічається багато людей з монгольським обличчям та назвиськами — Турчин або Татарин...

До першої оселі, як каже стара хроніка села, зайшов із Великої України чернець і поселився недалеко оселі в печері над джерелом в «Клині». Тепер недалеко того місця стоїть фігура св. Івана. Чернець приніс із собою образ Божої Матері, яка потім мала вславитися чудесами. Той образ поновлюваний був у церкві аж до Світової війни. Крім того образа був у церкві другий образ Божої Матері, що його приніс з Почаєва біля 1761 року протоархимандрит Ігнатій Білинський. В селі переховується тепер відбитка першого образа та відбитка тодішнього малюнка, як єпископ Скородинський із численним священством — віддає честь образів Божої Матері в 1790 році.

Перші жителі оселі, заохочені ченцем, побудували в лісі першу невеличку церкву, де чернець примістив образ Божої Матері. Одного разу під час того, як в церкві відправлялося богослуження, напав татарський загін на оселю і спалив її дотла, враз із церквою. Людей татари поубивали або забрали в ясир, лише дехто скрився в лісі та в багнах над Серетом. Старенького ченця пораненого виволікли на двір і, думаючи, що він помер від ран, лишили його на пожарищі. Та він встиг зняти образ Божої Матері ще перед пожаром і, ніким не помічений, доволікся до своєї печери, де помер від ран. При його смерті були селяни, які

схоронилися в лісі перед нападом татарів.

По зруйнуванні оселі селяни, що залишились, відбудували оселю, але вже ближче ріки, де в багнах і очеретах могли скорше зхоронитися. Найбільшим схоронищем перед нападами було bagno, яке тепер є коло дороги і зветься «Круглиця». Було це неприступне місце серед трясовини, до якого стежку знали тільки деякі селяни.

Після першого нападу татарів люди були обережніші. Запасалися зброєю і висилали чати на поля, звані тепер «Залісся». Тут із краю ліса побачили, що ціле поле під Глядецьким лісом відкрили татари, мов муравлі. Відтоді понині називаються ці поля «Муравщиною», звідки був відкритий вид аж до підгір'я, знаного тепер як «Глубіцькі товтри». Звідси найскорше могли дістатися ватаги татарів.

Одного разу дали знати звідуни, що в сторону оселі наближаються татари. Селяни, думаючи, що їх небагато, підійшли озброєні лісом під «Залісся». Але, побачивши таку орду, повернулись назад і схоронилися в багнах над Серетом.

Коли настало на якийсь час спокійне життя на оселі, прибуло в ці сторони більше ченців, і на місці старої церкви вони заклали монастир, який існував ще наприкінці 16 століття... Старі люди показують нині місце в лісі, де під кущами, мохом та землею зберігся фундамент із давнього монастиря. Довкола цього місця стоять надгробники — хрести кам'яні, які чимраз більше западаються в землю. На однім із хрестів можна відчитати напис: «Отець Якимов, умерший в 1519 р.», а на другім: «Гермонах Григорій Ляшкович, ум. 1578 р.»

Місце це називають селяни «Старий цвинтар». Тут хоронили людей ще за часів холери. До війни ходили сюди селяни зі священником та з процесією. Від ченців, які тут перебували, оселя дістала назву Чернихів.

МІСТО БОЗОК

На північ від села Городище тягнуться горбуваті чернихівські поля, звані «Бозок». Після народнього переказу, гробівців та старих знахідок, які там виорюються — чи викопуються, тут мало стоять місто Бозок. Проти Бозку за ставом і греблею лежить село Городище. На горбі в тім селі, де нині є фільварок, стояв оборонний замок того міста — городок, від якого пішла назва села Городище, що мав добру охорону, бо з одної сторони обпливає це місце ріка Серет зі своїми багнами, а з другої — річка Лопушанка. До замку через ріку, де нині є гребля, вів з міста

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША Яків Косовський

Передмова	3
Положення, межі села, топографічні назви, перша оселя, церква, напади татарів і монастир	5
Найнижчі місцевості та яри	6
Місто Бозок	8
Оборонний замок, село — власність княгині Острозької і князя Тарновського, часи Хмельниччини, панщина	10
Кривава подія 1908 року	12
Примітки	21
Світова війна — руїна села	22
Село під українською владою	27
Мешканці села, що загинули у Світовій війні	29
Загинули у визвольній боротьбі	30
Село під оглядом релігійним	31
Звичаї, обряди, вірування і ноша	36
Будова хат	43
Культурно-освітнє життя	44
Економічно-господарський стан громади	56
Посілість в моргах	60
Драми: воєнні спомини — на Новий Рік	61
Корчма на «Цапівці»	62
Лісоруб - оповідання старого рубача	70
Рибалки й рибацькі звичаї	79
Далека дорога	82
Козацька могила	103
Давня пригода	106
Спомин з перед 50 років	111

ЧАСТИНА ДРУГА

На старому цвинтарі	118
Сліди польського повстання в 1863 р.	125
Відгук російсько-японської війни на Галицькім Поділлі	128
Лірники — жebraки — їхні звичаї й мова	133

«Пропаша Чота»	139
Осінь в Альпах	144
Різдвяні Свята	148
Щедрий Вечір і Богоявлення	155
На свято Івана Хрестителя	158
Сільське весілля на Галицькому Поділлі	162
Примітки до «Весілля»	185
Святвечірня пригода	185
«Пущення» і «Колодій»	189
Перший сніг	194
Обжинки	200
Нічліжани	205
Затоплені дзвони	210
Згінники	215
Відпуст	219

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

М'ясниці	224
Дід-пасічник	226
Косарі й їхні звичаї	233
Осінь	238
Останній чередар	248
Великодньосуботньої ночі	262
Перша моя роля	274
Сільський музика (оповідання)	282
Із днів невідомого завтра	292
За Збруч	297
Під Бородянкою (оповідання)	301
Братам-скитальцям — ізгоям рідної землі!	305

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

Михайло Ступка

Утеча	308
Армія Галера	309
На городі	322
Раптова радість	324
Купівля книжки	332
Паціфікація	335
Гершкова яешня	339
Нічна пригода	340

«Сокіл»	345
Прогулька Соколів	351
В сокільських рядах кувався дух ОУН	355
Арешт	360
З упадком польського «Моцарства».....	389
Болюча трагедія	393
Наслідки большевицької тиранії	394
Могила-пам'ятник	396
Насильна мобілізація в червону армію в 1944 р.....	397
Новий терор і насилля.....	398
По дорозі в Тернопіль.....	400
Доля Петра й Григорія	401
Гідна згадки постать	402
Понад ідею	405
Лист від батька	406

* * *

Михайло Мишкевич: Родовід Мишкевичів із села Чернихів	407
Роковини Тараса Шевченка	408
Іван Голуб: Січень 1935 року.....	411
Сумна пора весни	414